

Pásztor János

A beszéddel hirdetett (*verbum praedicatum*) és a megcselekedett ige (*verbum actum*) egységéről a reformátorok tanításában

Az Ótestamentum istentisztelete a megszólaló ige által egybegyűjtött szövetséges nép találkozása az Úrral — bűnvalló, hálaadó-dicsőítő, a közösséget helyreállító áldozatok bemutatásában. Ezekben benne volt az emlékezés, a jelen öröme és a jövő kibontakozásának reménye és várása, éppen úgy, mint az Újszövetség istentiszteletében is. A döntő különbség az Újszövetségben, hogy nincs többé bűnért való áldozat, mert Isten Báránya megáldoztatott és elhordozta a világ bűneit. Ez áldozat helyébe az erre való emlékezés lép. Ez a hathatós emlékezés, mert az Ige és a Szentlélek megeleveníti, jelenvalóvá teszi az egyszer s mindenkorra bemutatott áldozatot: „Jézus Krisztus úgy hirdetett, mintha közöttetek feszített volna meg.”¹ A bűnvallás, a hálaadás és a jövő felé fordulás alapja és erőforrása Krisztus megismételhetetlen s tökéletes áldozata. A Lélektől ihletett prédikáció mindig ennek hirdetése. Ugyanezt hirdeti a liturgia teljes dinamikája és annak részletei is.

Pásztor János ny. ref. lelkész, egyetemi tanár (Budapest), jelenleg előadó a KGRE Hittudományi Karán és az észéki Evangéliumi Teológiai Szemináriumban.

Ezt adja elénk az Act 2,37–47 mint a pünkösdi események részét. Itt van a gyülekezet, az Egyház élete: a szent keresztségben a Krisztussal együtt meghalás és feltámadás eredményeképpen háromezren Krisztussal és egymással κοινωνία-ban vannak, azaz egymást is befogadták Krisztusban. Ezzel egy új ontológiai valóság,² a *genus tertium*-nak nevezett —nem csupán zsidó, hanem a népeket³ is magában foglaló, Krisztussal titokzatosan egyesült (E 3,3–6)— csoport jött létre, mely éppen ezért együtt marad. Ez a közösség azonban nemcsak ontológiai, hanem funkcionális is:

Ezt adja elénk az Act 2,37–47 mint a pünkösdi események részét. Itt van a gyülekezet, az Egyház élete: a szent keresztségben a Krisztussal együtt meghalás és feltámadás eredményeképpen háromezren Krisztussal és egymással κοινωνία-ban vannak, azaz egymást is befogadták Krisztusban. Ezzel egy új ontológiai valóság,² a *genus tertium*-nak nevezett —nem csupán zsidó, hanem a népeket³ is magában foglaló, Krisztussal titokzatosan egyesült (E 3,3–6)— csoport jött létre, mely éppen ezért együtt marad. Ez a közösség azonban nemcsak ontológiai, hanem funkcionális is:

- 1) dicsérik Istent azzal, hogy figyelnek az igére, ami nemcsak beszédben,
- 2) hanem saját részvételükkel megvalósuló úrvacsorai közösségben,
- 3) az Úr szavára imában való válaszolásban, és
- 4) a kapottak továbbadásában, az elesetteken való segítségben, a diakóniában válik életté.

¹ „οἷς κατ’ ὀφθαλμοῦς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐσταυρωμένος” (G 3,1) világosan kifejezi: itt az egyszeri tökéletes áldozatnak a Szentlélek ereje által való megjelenítéséről van szó. Vö. „Szemeitek elé állítottam a megfeszített Krisztust.” J. B. Lightfoot: *Saint Paul’s Epistle to the Galatians*. London, Macmillan & Co. 1884. 134., valamint a Züricher Bibel és a New International Version fordításai.

² Lesslie Newbiggin: *The Gospel in a Pluralist Society*. London, SPCK 1989. 117. és 136.

³ A magyar egyházi nyelvnek a bibliafordítások kora óta hordozott tehertétele, hogy a גוֹיִם — ἔθνη szavakat a ‘népek–nemzetek’ helyett az anakronizmust magában foglaló ‘pogányok’ szóval fordítják az új r. k. fordítás kivételével. Bármennyire is elterjedt ez, zavaró és félrevezető.

A diakónia nemcsak az istentisztelet logikus folytatása a hétköznapi Istent dicsőítő tetteiben, hanem benne van ez az istentisztelet szívében is, ahol az apostoli tanítás hangzik: Isten eljött megszabadítani, hogy bennünket önmagával közösségbe kapcsoljon, „adja önmagát” nekünk (G 1,4), rászorulónak, ami még az istentiszteleten abban folytatódik, hogy egymásnak tovább adjuk a Szentlélek munkája következtében a Krisztus testét és vérért hordozó kenyeret és bort. Ezzel már egymást is segítjük, ami a diakónia lényege. Látjuk tehát, hogy a Szentlélek kitöltése nyomán kialakult istentiszteletben ez a négy mozzanat szoros egységet alkot.

Ebben az egységben elengedhetetlen szerepe van az apostoli tanítás továbbadójának, elmondójának, az apostoli *ministerium* folytatójának, az istentisztelet vezetőjének, azonban minden más résztvevő is szent tevékenységben van jelen. Ez a tevékeny jelenlét a lényeghez tartozik. Nem a felszentelt szolga „osztja” az Úrvacsorát, hanem az egész gyülekezet ünnepli.⁴ Miután pedig a parancs és az ígélet arra szól, hogy az Úr maga szólal meg szolgálain keresztül, ennek a megszólalásnak a most leírt közösségi cselekmény a maga teljességében része. „Aki titeket hallgat, engemet hallgat.” (L 10,16) Jézusnak ez a mondanása nemcsak azt jelenti, hogy igéjét adja a prédikátor szájába: azt is. Ezzel együtt azonban belehelyezi ezt a szót a felsorolt négy, egymásba kapcsolódó tevékenységbe; a kenyér megtörése is ige: megcselekedett ige. (1K 11,24) Az imádság pedig az ígélet adott válasz, és attól el nem választható.⁵ Együtt dialógust alkotnak, ami az istentisztelet lényegéhez tartozik. Ennek a hirdetésnek része az apostoli üzenetre való figyelés és az arra imában adott válasz. Nem véletlen az sem, hogy egy-egy zsolnáron belül gyakran találkozunk váltakozó, a népet megszólító és arra válaszoló részekkel (81., 99., 103., 106., 108., 118. stb.).

Nem lehet a liturgia a lelkész monológja. Nem is egyszerűen az emberi lélek feltárulkozása Isten előtt. A kiindulópont az ige. Az ige pedig a teljes embert, értelmét, érzelmeit, sőt testét is megragadja. Ezért fontos az is, hogy milyen testtartásban imádkozunk. A Bibliából és így a keresztény életből nem lehet kizárni a leborulást, letérdelést vagy a kezek felemelését. Az így ünneplő, Istent dicsőítő gyülekezetből „zendül ki ... az Úr beszéde.” (1Th 1,8)⁶ Ez az, amit a jeruzsálemiek és az Egyház növekedésével sokfelé mások is tapasztaltak: láttak és hallottak.

⁴ „A szerezteségi igék nem csupán elemekre, a borra s a kenyérré vonatkoznak, hanem az egész cselekményre (auf die ganze Handlung).” Otto Hofius: *Abendmahl*, in Erwin Fahlbusch (hrsg.): *Taschenlexikon Religion und Theologie*. Göttingen, Vanenhoeck & Ruprecht 1971. 7. sk.

⁵ Tehát a kiindulópont nem a hívő lélek kitarulkozása Teremtője és Ura előtt, hogy azután segítségét kérje, hanem az embert Krisztusban megszólító kegyelmes Isten igéjére adott válasz. Schleiermacher teológiája épült ilyen „érzés” alapra, az ember függőségérzetére. Ez nem lehet a kiindulópont vagy a megalapozás, hanem ezek az érzések a megszólíttatásából fakadnak. Vö. Benedek Sándor: *i. m.* 120. skk.

⁶ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ κυρίου ezen gyönyörű, hűség és sokat mondó fordítását sajnos „terjed tovább”-ra laposította az új fordítás.

Ahogy lapozzuk a Cselekedetek Könyvét, láthatjuk, hogy ez történik. Ez vonz újabb és újabb embereket a jeruzsálemi gyülekezetbe. A világkeresztyénység későbbi helyzete szempontjából az antiochiai gyülekezet élete a legjelentősebb. Ott ugyanis a Krisztusban egymással is megvalósuló együttes részesedéssel ebben a több népből való, sokféle kultúrájú városban hirdették a népek Krisztusban való megbékélését és összetartozását.

Már az Ószövetségben is az volt Isten népe létének értelme, hogy Isten igéjétől egybegyűjtve, a többi nép között élve, léteivel hirdesse Isten nagyságos dolgait (Ex 19,3–6; Is 49,6). Ezért nem lehet sem a liturgiát, sem a missziót egyes, erre felszentelt szolgák saját feladatának tekinteni (Act 2,14), az az egész közösség feladata, amelyben a liturgia és a misszió egymástól el nem választhatóak.

Így voltaképpen már az Apostolok Cselekedetei megadja nekünk a liturgia lényegét: benne Krisztus hirdettetik az egész nép szavai és tettei egységében.

A II. századtól kezdve figyelhetjük azokat a mozzanatokot, melyek századokon át megmaradtak a legtöbb liturgiában mind a mai napig.

Az úrvacsorai részt megelőzi az Írás olvasása és magyarázása. (Itt mindjárt jegyezzük meg, hogy a középkor végén erőteljesen mutakozó alapvető elhajlás a prédikáció eltorzulása vagy elmaradása. A reformáció éppen a prédikálás csodáját, az Isten Szentlelke által megelevenített ige hirdetését s ezzel az egyensúlyt állította helyre szó és sákramentum liturgiája között. Sajnos később ez a protestáns egyházakban gyakran felborult a sákramentumi rész kárára.)

A prédikálásra épülő sákramentumi rész lényeges mozzanatai a következők.

1. Egészen korán kialakult az istentisztelet úrvacsorai részét bevezető dialógus:

Liturgus: *Az Úr legyen veletek (Dominus vobiscum)!*

Gyülekezet: *És a te lelkeiddel (Et cum spiritu tuo)!*

L: *Emeljétek fel szíveteket (Sursum corda)!*

Gy: *Felemeljük az Úrhoz (Habemus ad Dominum).*

L: *Adjunk hálát az Úrnak (Gratias agamus Domino)!*

Gy: *Igaz és méltó! (Dignum et iustum est).*

L: *Valóban igaz és méltó téged dicsőíteni, téged áldani, téged magasztalni, neked hálát adni országod minden helyén, mert Te vagy a kimondhatatlan, kigondolhatatlan, láthatatlan, megfoghatatlan és örökké változatlan, Te és a Te Egyszülött Fiad és a Te Szent Lelked.*

Ez a bevezető dialógus számtalan változatban megtalálható a legtöbb felekezet liturgiájában.

2. Hálaadás (eucharisztia) a teremtésért és a megváltásért. E kettő egyensúlya a különféle, a teremtést lebecsülő és így az evangéliumot meghamisító gnosztikus irányzatokkal szemben határozottan vallotta: Jézus Krisztus Atyja

a Szentháromság egységében és teljességében a Teremtő és a Megváltó Isten: a teremtés és a megváltás egymástól elválaszthatatlan.⁷

3. Az ősi imák része a *Sanctus*, Isten szentségének és dicsőségének felismerése (Is 6,3) és a *Benedictus*, a zsoltárvers (Ps 118,26), mellyel a virágvasárnapi gyülekezet felismerte, és az angyalokkal és mennyei seregekkel együtt ünnepelte a hozzá érkező Messiást. Ezeket a szavakat az ősi liturgiák óta a legtöbb helyen az egész gyülekezet hangosan mondja vagy éneklí mind a mai napig.⁸

A hálaadás kifejezésére az üdvtörténet különböző ünnepeinek ajándékaiért is hangzik a hálaima. Bár a 3. mozzanatsort felkiáltásnak (*acclamatio*) is nevezik.

4. A korai eucharisztikus imádságok Jézust szolgának is nevezik: Ő az Úr, aki szolgál (Az ézsaiási Ebed JHWH-dalok betöltése, Mc 10,45; J 13,13–15).⁹

5. Emlékezés a Fiú-Szolgá halálára és feltámadására (*anamnézis*).

6. A Szentlélek segítségül hívása (*epiklézis*) annak érdekében, hogy az emlékezés hathatós legyen: a Megfeszített és Feltámadott maga legyen jelen és adja magát népének. Más szavakkal: az egyszeri tökéletes áldozat nem ismételhető, de megleveníthető (G 3,1b). Az ige a Lélek által a gyülekezetet az esemény kortársává teszi: itt van Isten köztünk.

7. Könyörgés az Una Sancta Catholica Ecclesia egységéért, amelybe beletartozik az eltávozottakról való megemlékezés. Már a Didaché így ír erről:

„Emlékezzél meg, Urunk, Egyházadról: szabadítsd meg minden Gonosztól; tedd tökéletessé szeretetben; a négy világtájról gyűjtsd egybe, szenteld meg Országodban, melyet neki készítettél.”¹⁰

8. A *Parusia* ígéretere való emlékezés, és könyörgés annak bekövetkezéséért: Maranatha.

9. Közbenjáró imák (*intercessio*) a bajban lévőkért, szenvedőkért és a viláért.

10. Krisztus áldozatára való válaszként hangzik az ima, melyben a gyülekezet tagjai magukat szánják oda „Istennek kedves, okos (λογικὴν λατρείαν, —igeszerinti— R 12,1) áldozatul. Az Úrasztalán ilyen fölajánlás a kenyér és a bor, melyek Isten teremtésbeli ajándékai, ugyanakkor az emberi munka gyümölcsei és az odaszánás jelei, a perselyadakozással együtt.

A liturgiátörténet során ezen elemeknek egymáshoz való viszonya sok változáson megy át. A reformáció idejére sok idegen elem keveredett a fenti négyhez, és azok egymáshoz való viszonya is óriási változásokon ment át. Volta-

⁷ Vö. Didaché az első század végén, ld. Pásztor János: *Liturgika*. 150sk.

⁸ Ez teljes mértékben ökumenikus: a világ legtöbb református liturgiáskönyve tartalmazza. Kenyától Kanadáig és Ausztráliáig mindenfelé. Kissé suta módon bár, de az 1985-ös magyar Isteniszteleti Rendtartás is alternatívaként visszahozta: 96. lap.

⁹ A római Hippolytos a Didachéhoz hasonlóan ezt teszi. Ennek eredete az, hogy Jézusban az Úr szolgáljának tökéletes megjelenését ünnepeleék. Az ézsaiási 𐤇𐤁𐤃 fordítása a LXX-ban 𐀕𐀓𐀗. Ezért hívták ezt a gondolkodást pais-teológiának, ld. Pásztor: *i.m.* 153k.

¹⁰ *Didaché*, idézi Pásztor: *i.m.* 151.

képpen teljes mértékben egyik sem tűnt el, de számos, mind a négy elemet érintő torzulás következett be. A legjelentősebb az volt, hogy az egész folyamat megindító mozzanat, az apostoli tanítás (prédikáció) elsorvadt, és az egyébként nagyon fontos bibliaolvasásra redukálódott, vagy kiszorult a liturgiából, talán éppen a piacon elmondott szentbeszéd formájában.¹¹ Ha pedig nincs tiszta apostoli tanítás, a többi is eltorzul. Betör a többi vallásból az önmegváltás, a tettekből való megigazulás és a rítus mágikus-misztikus *ex opere operato* szemlélete. Így nem kell a kegyelemre hagyatkozni. Elég a rítusban részt venni. Érdekes vonása ennek a torz alakulásnak, hogy a liturgia alapvetően dialogikus jellegét, benne az ének jelentőségét megőrizték. Azt azonban a klérus a kórusal folytatta, de latin nyelven.¹² A népéneket a XV. században (Konstanzi Zsinat, 1415) egészen eltiltották. Így átjött a keresztyén liturgiába is a mágia. Nem kellett érteni, ami történik, csak szent révületben csodálni. E ponton a reformátorok különösen erőteljesen léptek fel a bibliai egyensúly helyreállítása érdekében.

Ez az egyensúly/helyreállítás mindenekelőtt azt jelentette, hogy a prédikáció újra elfoglalta méltó helyét a liturgiában. Ez történt később a II. Vatikáni Zsinaton is. A legtöbb liturgiátörténetben úgy fogalmaznak, hogy a prédikáció központi helyre került. Valójában az történt, hogy egyensúlyba került az istentisztelet többi elemével. Luthert a *Deutsche Messe* formálásában ez a cél vezette. Ezen belül viszont a prédikáció olyan értelemben került központba, hogy a másik három mozzanatot is átjárta. Lényegében —minden, tulajdonképpen az *adiaphoron*-t érintő különbség ellenére— Kálvin ugyanezt tette. A minden vasárnapi kommúnió fontosságának hirdetésével a prédikáció és a sákramentum egymáshoz való helyes viszonyát igyekezett megvalósítani. Az istentisztelet dialógus/jellegét mind a lutheri, mind a kálvini reformáció egy ideig megtartotta.

A középkori istentisztelettel szemben a reformátori kritika lényege az istentisztelet mágikusan misztikus jellege, és ehhez csatlakozóan a rítus önmagában, *ex opere operato* ható felfogása elleni erőteljes tiltakozás. Ehhez szorosan kapcsolódik az érdemteológia, úgymond: „A részvétel által megvásárlom az üdvösséget. A rítus akkor is hat, ha hitetlenül veszek részt benne. A fizikai jelenlét maga, fizetség.” Az idegen nyelv használatával együtt az egész szertartás úgy volt felépítve, hogy az igétől való megszólíttatás helyett ez a mágikus-misztikus szertartásba való belevonás menjen végbe, ahol a résztvevő nem a hirdetett igére figyel, hanem lenyűgözi a tömjénfüstbe burkolódzó látványos szertartás, amely belevonja a *mysterium tremendum* állapotába. Ezzel együtt járt a konzekrált elemek imádása, melyek a *transsubstantiatio* magvalósulása követ-

¹¹ Az önmagában nagyon helyes, ha van utcai evangélizáció. A baj az, ha ez a templomból kiszorul, és/vagy a gyülekezet élete nem evangélizál.

¹² A keleti egyházak a korai szír liturgiák óta, a szláv liturgián át modern nyelvekre fordítással több lehetőséget adtak a népnek a cselekvő részételre. A mágikus jelleg növekedése ott következett be, ahol a prédikáció kiszorult a liturgiából.

kezében, az ún. *permanens praesentia* által a szent cselekményen kívül is imádatban részesültek: az ostya-bor Krisztus teste-vére marad, az Oltáriszentségben valóságosan jelenlévő Jézus Krisztus a monstanciában lesz imádás tárgya¹³ anélkül, hogy az ember az őt megszólító, hívó és üdvösséget közlő Krisztussal azonosítaná, és teljes egzisztenciális odafordulással, hittel való igent mondásra jutna.

Ezért lesz a reformációs istentisztelet döntő eseménye az ige olvasása és hirdetése. „Azt képzelni, hogy Kálvin a sákramentumos istentisztelet helyébe kívánta állítani a prédikációs istentiszteletet, tanításának és munkásságának teljes félreértésén alapul. Szándéka kettős volt: az eucharisztia egyszerűségének, valamint a liturgia és a kommúnió helyes arányainak helyreállítása. Ehhez tartozott az eucharisztia —hetenként a teljes istentisztelet részeként való— ünneplése, és ezzel együtt a Szentírás istentiszteleten belüli tekintélyének megerősítése. Az Úrvacsora volt tehát a norma, amely mindent meghatározott.”¹⁴

A későbbiek során —Zwingli esetében azonnal— a Kálvin által kívánt egyensúly felborult. Az egyik oldalról a másik oldalra kilengő inga szélső állapotához hasonlóan vonták le egyesek a helytelen következtetést: a prédikálás, tehát a szóval való krisztushirdetés az egyetlen lényeges, a többi vagy másodrendű, vagy éppen szükségtelen.¹⁵ A másfélezer év alatt formálódó liturgia éppen ezért nem lehetett a reformátorok számára *norma normans*, hanem megvizsgálendő a Szentírás, az egyetlen *norma normans* alapján.¹⁶ Luther, és Kálvin —sőt Zwingli is— megőriztek lényeges, a Krisztus-hirdetés szempontjából fontosnak ítélt elemeket a középkor végi liturgiából annak ellenére, hogy közöttük —mindenekelőtt Zwingli és Luther között— lényeges különbségek voltak.

Kálvin az össze reformátor között a legerőteljesebben hangsúlyozta, hogy a teljes krisztushirdetésnek az Úrvacsora szerves része. A korabeli egyházi helyzet —amikor pl. Genfben az egyház a *Canton et République de Genève* ellenőrzése alatt állt— az oka annak, hogy nem kerülhetett sor minden vasárnap az úrvacsora ünneplésére. (Íme, egy példa az államegyház dolgairól.)

Kálvin rendkívül fontosnak tartotta, hogy az úrvacsora lényegéről szóló tanítás mind a liturgiában, mind tanítási alkalmakon világosan és tisztán álljon előttünk. Ezért az *Institutio* is gondos alaposággal és részletességgel foglalkozik ezzel.¹⁷ Itt az úrvacsoráról szóló egyik tanulmányából idézünk.

¹³ Verbényi István — Arató Miklós Orbán: *Liturgikus Lexikon. A katolikus egyház liturgiája*. Budapest, Ecclesia 1989. 235.

¹⁴ William D. Maxwell: *An Outline of Christian Worship. Its Developments and Forms*. London, Oxford University Press 1965. 112.

¹⁵ Az ilyen látás mögött részben régi, hellénista-dualista —a test és a mozdulatok nem fontosak—, részben a racionalizmusra jellemző —a *Logos* nem Krisztus, hanem az emberi gondolkodás kifejezője— hatások mutathatók ki.

¹⁶ Már itt megjegyezhetjük, hogy a II. Vatikáni Zsinat a Biblia fontosságának hangsúlyozásával és a prédikációnak a liturgiába való beépítésével helyreállította az egyensúlyt.

¹⁷ *Institutio*. 17.1–18.20.

Az ige azért kenyereünk, mert benne Jézus Krisztust, egyetlen életünket vesszük ... Nekiünk közösségünk van Jézus Krisztus testével és vérével ... Azért rendelte az Úr számunkra a szent vacsorát, hogy azzal a Krisztus testében és vérében való részeltetésünket illetőleg jelölje előttünk evangéliumában foglalt ígéreteit ..., mivel Jézus Krisztus tagjai vagyunk ... Az úrvacsorát tükör gyanánt adja, amiben szemlélhetjük Urunk Jézust, amint keresztre feszítettett, hogy bűneinket ... eltörölje, és mint feltámadott, hogy minket a halálból és romlásból megszabadítson ... Odavezet Jézus Krisztus keresztségéhez és feltámadásához ... igazként ismerni és fogadni minket ... lelki kegyelmének minden kincsét kitarja előttünk ... Szükséges, hogy elsősorban ő adassék nekünk az úrvacsorában ... a szentség anyaga és állaga (substantia) az Úr Jézus, akinek testében és vérében részesedünk ... Az úrvacsorában Jézus Krisztus valódi közöltetése van ajánlva nekünk ... Ő maga saját szájával kinyilatkoztatja, hogy teste valóban étel és vére valóban ital (Jn 6,55) ... hogy legyen, lelkünknek testével és vérével kell táplálkoznia ... Olyan titok ez, amelyet szem nem láthat, vagy emberi értelem fel nem foghat ... (A kenyér és a bor nem pusztá alakzat, hanem össze van kötve a dolog valóságával és állagával). Teljes joggal neveztetik tehát a kenyér testnek, mivel nem csupán jelképezi, hanem egyúttal nyújtja is azt ... Az Úr sákramentumait nem szabad elvალasztani valóságuktól és átlaguktól ... Különbséget kell tenni, de nem szabad elvალasztani ... Jézus Krisztus valóságos teste egyedül hit által vehető ... A sákramentum belső állaga) össze van kötve a külső jegyekkel ... Krisztus teste és vére azért közöltetik velünk, hogy részesei legyünk annak ... Az úrvacsora haszna röviden. Jézus Krisztus van nekünk ajánlva a végből, hogy őt birtokunkba vegyük.”¹⁸

Egy népszerű értekezésben itt áll előttünk Kálvin tanítása, melynek summája az *unio mystica cum Christo*, melyet több magyar református —napjainkban sajnos ritkán énekelt úrvacsorai énekünk olyan nagyszerűen kifejez:

*E vacsora Égi módra Engem véled összead, Maradj bennem, Benned engem hagyj lennem, hogy áldjalak! (436. dics. 5),
Egyszerű vendégségben Jézussal egyesülünk” (440. dics. 9.)*

A legfontosabb szó tehát a részesedés, a participáció. A Heidelbergi Káté 32. felelete fejezi ki ugyanezt: „... hit által Krisztusnak tagja és így felkenetésének részese vagyok ...” Kálvinnál az úrvacsora nem a bűnbánat szomorúságának sákramentuma, hanem a Krisztussal egyesülés örömeé. A bűnt és a bűnvallást komolyan veszi. Enélkül az ő tanításában és gyakorlatában, a középkori liturgiákkal megegyező módon, nem szabad istentiszteletet tartani.¹⁹ Ezért hangzik a genfi és strassbourgi liturgiákban a teljes a Tízparancsolat az istentisztelet elején. Minden egyes parancsolat után a gyülekezet *Kyrie eleison*-nal válaszol.

¹⁸ Kálvin János rövid értekezése az Úrvacsoráról. Ford. Ceglédi Sándor. Pápa, Magyar Kálvinfordítók kiadása 1911. 4–12.

¹⁹ Sajnos erről sok magyar református lelkész elfeledkezik. Sokaknak magától értődő, hogy nincs bűnvallás az istentisztelet kezdetén. Ezt a hiányt azután sokszorosan az úrvacsorai istentiszteleten gyakorolják.

A bűnbocsánat és a feloldozás kihirdetése után következik az egyesülés öröme: „Nosza, istenfélő szent hívek, örvendeztetek az Úrnak ... Őbenne azért a mi szívünk igen örvendez szüntelen” — énekelték a strassbourgi és a genfi templomban is. Mert itt az Úrral s benne az egymással való titokzatos egyesülés örömről van szó. Ő maga önmagát adja nekünk, testével s vérével²⁰ táplál.

Kálvin szövegében, olvashatjuk, többször is előfordul a *substantia* szó, amelyet id. Ceglédi Sándor „állagnak” fordít. Ugyanaz a szó, amely a *transsubstantiatio* és *consubstantiatio* szóösszetételekben előfordul, ami számára elfogadhatatlan volt: a kenyér nem veszíti el állagát (*substantia*), kenyér marad. Ugyanakkor történik valami titokzatos változás az állagában. Erről az Institutióban így ír:

A régi atyák közül többen használják az átváltozás (conversio, metabolé) szót. Nem azért teszik, hogy a külső jel állagát (substantia) eltöröljék. Azt tanítják ezzel, hogy a misztériumra²¹ odaszánt kenyér különbözik a hétköznapi kenyértől. Az most már valami más ... Azt mondják ezek a szerzők, hogy a konzekrációban átváltozás következik be, azaz valami más, nem csupán kenyér és bor vannak előttünk ... Nem azt mondják, hogy ezek az elemek állagukban megsemmisültek,²² hanem azt, hogy ezek most már a hétköznapi ételektől különböznek. Arra való, hogy ne csak a gyomrot táplálják, hanem lelki étel és ital legyenek a mi lelkünknek. Ezzel mi is egyetértünk.²³

A *substantia* ilyen változása azért fontos, mert az Úr valóságos jelenlétére utal. A „lelki” szó jelentése dualista értelmezésben, tehát a testi ellentétképpen félreérthető. A helyes megfogalmazás: „Mi a teljes Krisztus (*totus Christus*) valóságos jelenlétéről beszélünk, aki jelen van az Úrvacsorában igéje és Lelke erejében.”²⁴

Ezzel voltaképpen azt kell látnunk, hogy a liturgia az egész gyülekezet, teljes egzisztenciális bevetéssel végzett szolgálata, amelyben valamennyiünknek része van. A másik oldalról ez azonos a misszióval. Az istentiszteletre egybegyűjtött népnek küldetése van a többiek, a kívülállók felé. Ezt a küldetést a gyülekezet a most leírt mozzanatokból álló tevékenységének a hétköznapi életben való folytatásával éli meg. A gyülekezet, az ekklézsia, a kihívottak és a visszaküldöttek népe. Ezért végződnek a régi latin liturgiák az *ite missa est [ecclesia]* szavakkal. A mise (*missa*) szó alapjelentésében fontos teológiai igazságot fejez ki: *Ite, missa est [ecclesia]!* Menjete el, ki van (*estis* — ’*vagytok*’) küldve az Egyház. Az Egyház a világból bűnbánatra, az Úrral való közösségre (üdvösségre) kihívottak kö-

²⁰ Nem szent jegyekkel, mint a racionalista protestánsok.

²¹ Eszünkben kell tartani hogy a μυστήριον fordítása a *Vulgata*-ban többnyire *sacramentum*.

²² Ez lenne a *transsubstantiatio*.

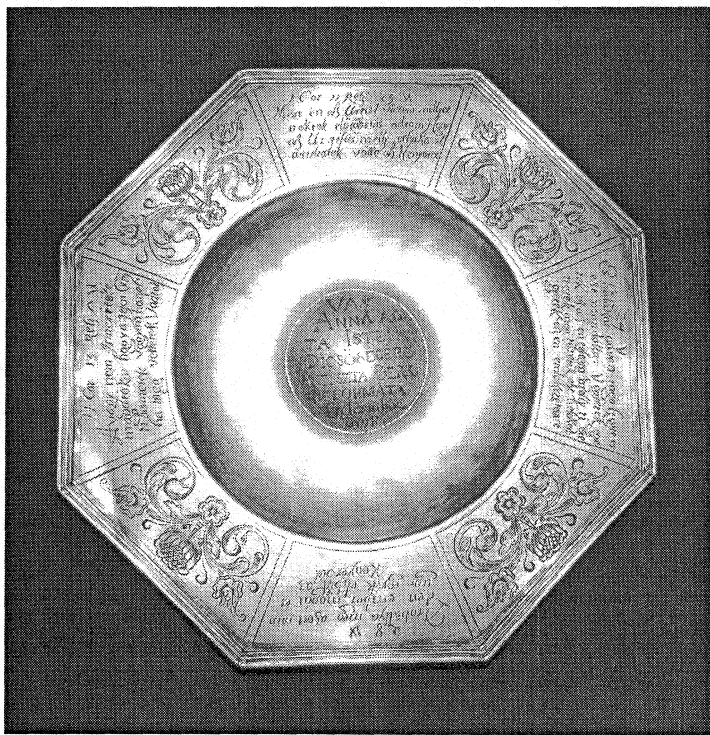
²³ *Institutio*. IV.17.14. A szerző fordítása.

²⁴ Vö. *Institutio*. IV.17.29; IV.17.30; valamint David Willis: „The Eucharist in the Reformed Tradition”, in *Ortodox-Református Dialógus Debrecen* II. 1976. Vö. Berki Feriz — Pásztor János: „Az úri szent vacsora és az egyház társadalmi felelőssége az orthodox egyház és a református egyház tanításában”, *Theológiai Szemle* XX (1977) 226–232.

zössége, akik a világba visszaküldetnek. Az amerikai és más református liturgiák megőrizték ezt: Az áldás előtt mondja lelkész: „Menjetek ki a világba, és hirdessétek a Jó Hírt mindenkinek!” (*Go forth into the world and tell the Good News to all!*)²⁵

Így az eklézsia a világból kihívott és az oda visszaküldött nép, mely beszéddel és tettekkel hirdeti Isten szabadítását, Krisztust.

1. ábra. Kenyérosztó tányér, Tisztaberek (Szatmár megye).

„Vas Anna adta Isten dicsőségére a Tiszta Berki reformata Ecclesiahhoz 1698”, aranyozott eziüst, nyolcszögű, vésett virágdíszekkel, közben az úrvacsora szereztetési igéje (1Kor 11,23). A Debreceni Református Kollégium Múzeuma.

²⁵ *The Service for the Lord's Day. Supplemental Liturgical Resource 1.* Philadelphia, The Westminster Press 1984. a 132–133. lapokon gazdag változatát találjuk a kiküldés kifejezésének (*charge*). A Skót Egyház liturgiájában ugyanezt kiküldés (*dismissal*) szóval jelölik, amiben ugyancsak benne van a „mise” szó. Vö. *Book of Common Order of the Church of Scotland.* Edinburgh, Saint Andrew Press 1996. 20. etc. A kenyai református liturgiában: „Jézus mondja: Amiként engem küldött az Atya, én is akképpen küldelek titeket.” Vö. *Church Service Book.* Nairobi, Jitegemea Publishers 1975. 33. A *mitto-missio* szócsoport rövid elemzését ld. Pásztor János: *Misszió a XXI. században.* Budapest—Velence, Somhegyi 2000. 10skk.

2. ábra. Úrasztali bortartó kanna, [XX. sz.] alpacca, vésett felirattal:
„E pohár Új testamentum az én vérem által, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”.
Debrecen, Nagycsere-Haláp Egyházközség.